

Mediji i zločini

INTERVJU SA NOVINAROM:

NOVINARI U OGLEDALU

Nadežda Gaće *PREDSEDNICA NEZAVISNOG UDRUŽENJA NOVINARA SRBIJE*

Prethodno rukovodstvo NUNS-a imalo je jasne ciljeve i planove u svom radu. Ja ću nastaviti sve što su oni radili, ali, naravno, otvaraju se i nove mogućnosti

Današnji sporovi koji se vode između vlasti i opozicije u Srbiji izvedeni su oblici starih podela i sukoba koji u ovoj zemlji traju već punih dvesta godina. Srbija se delila po mnogim osnovama. Osnovna linija razgraničenja, međutim, bila je i ostala upravo ta podela na «dve Srbije» - onu patrijarhalnu, tradicionalnu, konzervativnu i većinsku i onu drugu – u manjini, ali uvek prisutnu – modernu, liberalnu, građansku Srbiju.

Razume se, te podele su se zaoštravale, umnožavale i produbljivale u vremenima kriza i većih izazova na koje je valjalo naći odgovore. Pad komunizma i ratovi koji su ovde vođeni devedesetih doveli su do velike pometnje, frustracije i krize najširih razmera. I, naravno, do novih podela.

To «dvojstvo» iz domena politike prenosilo se na sve društvene infrastrukture, čak i na mnoga profesionalna udruženja. Zbog sasvim različitih društvenih i ličnih stavova u odnosu na period Miloševićeve ratne politike tih godina grupa novinara odvojila se iz Udruženja novinara Srbije i osnovala svoje Nezavisno udruženje novinara Srbije. Ovo novo Udruženje ušlo je, evo, već u četrnaestu godinu postojanja. Nedavno je Skupština Nezavisnog udruženja izabrala je za novog predsednika Nadeždu Gaće, dugogodišnjeg novinara i jednog od osnivača ove organizacije. Tokom tridesetak godina novinarskog i publicističkog rada, Nadežda Gaće prošla je gotovo sve lestvice u novinarskoj hijerarhiji – od izveštača do komentatora i urednika, radila je u brojnim redakcijama, na televiziji, u dnevnim novinama, nedeljnicima, časopisima.

Uz čestitke obično ide i pitanje o planovima i namerama. Dakle, imate li Vi neke nove planove u odnosu na ovo Udruženje i, s obzirom da se vremena ipak menjaju, kakvi su sadašnji odnosi između dva novinarska udruženja – NUNS-a i UNS-a?

- Nezavisno udruženje novinara Srbije je nastalo upravo zbog raskola unutar profesije devedesetih godina. Grupa nas koja se nije slagala ne samo sa zločinačkom i kriminalnom politikom Slobodana Miloševića, već, pre svega, sa strahovitom manipulacijom medijima, a preko toga i javnim mnjenjem – osnovala je ovo Udruženje. Mislim da je uloga NUNS-a tih godina zaista bila značajna jer smo, uz neke nezavisne intelektualce, deo nevladinog sektora, i još neke usamljene glasove uporno ukazivali na to da postoji i jedna drugačija Srbija, Srbija koja želi da razgovara, da pregovara, a ne da ratuje. Zaista je bilo teško, često i opasno, suprotstavljati se tih godina zavodljivoj nacionaloj politici Slobodana Miloševića kojom je pravdao i najgore zločine. Neke naše kolege to su platile životom. S druge strane, bili smo potpuno svesni ogromne odgovornosti za sve ono što preko medija dospeva u milionske mase.

Prethodno rukovodstvo NUNS-a imalo je jasne ciljeve i planove u svom radu. Ja ću nastaviti sve što su oni radili, ali, naravno, otvaraju se i nove mogućnosti. Jedna od njih je, i upravo to spremamo, organizacija okruglih stolova na temu suočavanja sa stvarnošću naše bliske prošlosti. To je jedan značajan posao, to nedostaje ovom društvu – otvoren, iskren razgovor šta se ovde zaista dešavalo i to ne da bismo «lovili» krivce, već pre svega kako bismo pomogli da kroz istinu ovo društvo izađe iz dugotrajne, uporne mržnje, ogorčenja i večitog traženja krivca u drugima. Zatim, prvi put ove godine, dodelićemo četiri novinarske nagrade najboljim novinarima, napominjem da je konkurs još otvoren. U toku je rad na još nekoliko projekata, između ostalog naše škole za novinare. Jedan od najvažnijih poslova koji nam predstoji jeste predstojeći proces privatizacije medija. Što se tiče javnog servisa, njegova pozicija je sasvim jasna i zakonodavno i kakve su njegove ingerencije i kako bi trebalo da se ponaša. Međutim, ide privatizacija drugih medija i tu ćemo posebno obratiti pažnju na lokalne medije kako se ne bi dogodilo da neki novinari potpuno proizvoljno, na osnovu hira nekog moćnika, ostanu bez posla. Kakva je uloga novih vlasnika? To su teme o kojima će se u NUNS-u raspravljati. Svakako, mi ne možemo da utičemo na uslove na tržištu, ko će da kupi a ko ne, mi smo udruženje i ono što možemo jeste da u najvećoj mogućoj meri vodimo računa o interesima svojih članova.

Što se tiče odnosa između dva novinarska udruženja naravno da se vremena menjaju ali, rekla sam već, mi smo nastali kao udruženje koje se suprotstavljalo jednoj nakaznoj politici i mi se tu nećemo menjati.

Mislim da UNS-u predstoji veliko pročišćavanje. Ne znam za koliko vremena, možda pet ili deset godina, doći će nove generacije i te generacije neće biti tako opterećene svim ovim problemima kao što smo to mi danas, što je i normalno jer je to naših 15 godina života.

Perspektiva

Prilikom mog nedavnog izbora za predsednika ovog Udruženja dogodila se jedna čudna, gotovo ironična koincidencija, kako to već ponekad život aranžira. Tog dana zasedala je naša Skupština, a istog jutra stiglo je saopštenje da je Slobodan Milošević umro u Hagu. Nastali smo u otporu njemu, toj politici, ali njegovom smrću nisu prestali razlozi da mi postojimo. Upravo to sam i rekla kada sam kolegama zahvaljivala na poverenju i izboru. Posledice razorne Miloševićeve vladavine još dugo će se osećati. Živimo u zemlji u kojoj je taj sistem ostavio toliko neraščišćenih situacija, do te mere urušio sve delove društva da će naše Udruženje još zadugo imati šta da radi.

Novinari koji su bili direktno vezani za Miloševićev režim opet su vodeći ljudi u nekim redakcijama?

- Udruženje novinara Srbije imalo je neku Skupštinu na kojoj su doživotno isključili iz članstva osam svojih članova. Da ne nabrajam, tu su samo ona najpoznatija imena kao što su Milanović, Komrakov, Čukić. Međutim, to ne može biti dovoljno. Tačno je da je veliki broj novinara po inerciji ostao u UNS-u, da su se povukli i rade svoj posao po redakcijama, ili su se sklonili i drugačije žive, ali oni moraju da se organizuju i da unutar svog udruženja održe jednu dobro pripremljenu skupštinu i da nedvosmisleno ocene taj period i rad svojih kolega. Nije dovoljno isključiti osam novinara i reći – mi smo taj problem rešili. Nismo, uloga medija ipak nije bila sporedna. Istina, nisu mediji kreirali rat, to su učinili neodgovorni političari, ali mediji su strašno odgovorni za to što su podsticali mržnju, zagađivali naš duhovni prostor, podržavali laž, mračnjaštvo i zločine. Mediji su bitno uticali na tok događaja u to vreme. Od svih posledica tih ratova najgore su one koje su ostavile tragove na ljudsku dušu i misao. A tu su najgori trovači bili upravo neki mediji i ta odgovornost se ne može zanemariti.

Problemi u novinarstvu postoje, međutim, i van tog nesumljivog moralnog ništavila jednog dela profesije. Često se novinarima zamera i neprofesionalnost, nepismenost, laka potkupljivost i slično?

- Postoji neka uopštena priča da su novinari neobrazovani, da su neznalice, da se lako prodaju. Ja neću da kažem da sve to većim delom nije tačno. Ali, ako živimo u društvu koje je potpuno urušeno u svakom svom segmentu, ne znam kako bi sad baš samo novinarska profesija ostala čista i nedirnuta. Ako se to desilo u zdravstvu, pravosuđu, prosveti, privredi, pa kako očekivati da će naša profesija ostati izvan toga. Mi smo samo vidljiviji, više na oku javnosti. To nikako ne znači pravdanje, ali prosta osuda neće rešiti problem, neće zameniti potrebu njegovog objašnjenja. Jedino tako moći će i da se traže neka rešenja za izlazak iz tog začaranog kruga. Novinarstvo je prosto delilo sudbinu društva u kojem je živelo. Neko se snašao bolje, bolje je mislio, neko gore, neko je išao linijom manjeg otpora, kao i svi ljudi uostalom. Tačno je da su mnogi mladi novinari nedopustivo neobrazovani. Međutim, ja često upozoravam – sve što se desilo za vreme ovih ratova jeste strašno, ali samo se dve stvari ne mogu ispraviti: podići će se srušene kuće i gradovi, izgrađiće se mostovi i putevi, ali nikada se neće vratiti izgubljeni životi niti se može vratiti izgubljeno obrazovanje mladih generacija. Prisetite se tih godina: ko god je, recimo, išao u četvorogodišnju srednju školu, zapravo je išao samo dve, i to trajave godine. Ili nije bilo struje, ili grejanja, ili su bili štrajkovi, ili demonstracije, pa šetnje, pa na kraju bombardovanje. Kad se napravi tako ogromna rupa u obrazovanju mladih ljudi, to je nepovratna šteta. To će Srbiju kulturno unazaditi decenijama. Naravno, upravo to se dogodilo i sa mladim novinarima – propušteno obrazovanje. U tom smislu, ono što može biti od pomoći, a što nedostaje našim medijima, jeste jak uređivački kadar. NUNS upravo na tome radi – organizovanje razgovora i sučeljavanje urednika na našim okruglim stolovima. Urednici moraju biti ljudi koji ne samo da dobro znaju svoj posao, već i ljudi koji će umeti da edukuju i dobro usmere mlade novinare. Ne manje važno za dobrog urednika je da zna šta može da uđe u novine a šta ne, da ume da preseče i da donese odgovornu odluku. Mislim da će ovi okrugli stolovi biti od izuzetne koristi za novinarsku profesiju.

Mediji kao «velika javna usta», kako ih je neko nazvao, imaju veoma značajnu ulogu u procesu suočavanja sa zločinima.

- Moram da kažem da je ovo teška tema. Dosta sam proučavala iskustva drugih naroda pokušavajući da shvatim taj fenomen neprihvatanja da je neko iz tvog naroda činio nedozvoljene stvari drugim ljudima samo zato što su iz drugog naroda. Svugde je to složen, težak i mučan proces. To boli ljude, u stvari, i oni ne žele da ih podsećaš na ono što je loše. Ti im dođeš kao crvena marama biku. Mislim da mediji mogu donekle da utiču na taj proces, ali to mora da bude, pre svega, stav i program države, Vlade. U to moraju, ako zaista žele demokratizaciju ovog društva, da se uključe političke elite, zatim ono što se naziva intelektualnom i kulturnom elitom ovog naroda. Jedno je ako o tome zajedno sa nama govore i drugi ljudi, a sasvim drugačije to izgleda ako neko ko slovi za kreatora nacionalne svesti ćuti o tome. Onda ljudi kažu – ma šta sad ovi hoće od nas? A da li je to naša privatna borba? Nije, naravno, čak nije

ni u nekom našem užem interesu. To je autentična potreba, čak i praktičan interes ovog naroda: da jasno, nedvosmisleno i istinito pogleda svoju prošlost kako bi je mogao ostaviti iza sebe.

Problem ove Vlade je što je ona odustala od neke vrste lustracije. Dublje, taj problem doseže daleko u istoriju Srbije koja je uvek imala takozvane napredne, prozapadne snage i one konzervativne i desničarske. To je ta podela. Zbog toga zapravo lustracija i nije prihvaćena u Srbiji. U Vladi, u Parlamentu, sede zagovornici te konzervativne i tradicionalističke Srbije i onda oni to ne mogu ni da prihvate. Ne kažem da nisu svesni problema, naprotiv, svesni su ga, i rade na tome da Srbija bude drugačija – ali rade u pogrešnom pravcu.

Nedavno je jedan novinar izrekao zanimljivu rečenicu: današnji srpski nacionalizam je duboko destruktivan zato što je u osnovi gubitnički, nema elementa državnosti, za razliku od nekih drugih naroda.

Opet se vraćam na zlo koje nam je ovde svima počinio Miloševićev režim. Izgleda kao da sam opsesivno usmerena na njega, ali tu je koren zla, pa otud stalno i priča o njemu. Milošević je Srbiju gurnuo u jedan pogrešan, samoubilački nacionalizam. To je taj istovremeno primitivan, a na izgled jako ponosan etnocentizam. Mi smo uvek bili u pravu, uvek smo bili na pobedničkim stranama, uvek smo meta raznih zločudnih zavera, svi nas mrze. Prvo, nije tačno. Drugo, zašto bi neko tako uporno imao nešto protiv Srba? Šta su Srbi – veliki, moćan, ili bogat, ili posebno obdaren narod pa sad izazivaju zavist i ozlojeđenost drugih? Ne, mnogima se dopala ta priča o ugroženosti Srba i Miloševićeve ideje pogađale su upravo taj iracionalan deo srpskog kolektivnog bića, izražavale su i zadovoljavale neke takve potrebe. To nas opet vraća na priču o konzervativnoj, desničarskoj svesti u Srbiji i tu je, moram reći, Crkva odigrala istorijski negativnu ulogu. Srbi su uvek mislili da imaju pravo da naprave najveću državu na Balkanu, ali kad već nismo uspeali da imamo najveću državu, evo, imamo bar najveći pravoslavni hram. Ratovi koji su ovde vođeni za teritorije završili su se gubitnikom teritorija. Sadašnje političke i intelektualne elite ne govore da je to od početka, u suštini, bila pogrešna politika, za njih je to pogrešno zato što je bilo neuspešno. Teško će se iz takvog stava izroditi istinsko suočavanje sa prošlašću.

S druge strane Srbija nema osnovne elemente državnosti: gde su njene granice, koji su joj simboli, koji praznici? Ljudi to ne znaju, napravite anketu na ulici. U Srbiji ima ogroman broj TV i radio - stanica, dnevnih listova i nedeljnika. Ali malo ko to čita, ljudi jedva kupuju i jedne novine i to obično one najjeftinije.

Kišobran za kodeks

Verovatno će doći i do približavanja UNS-a i NUNS-a. Već sada je napravljen jedan početan korak, doduše pod potkroviteljstvom OEBS-a, ja to volim da kažem pod kišobranom. Oni su insistirali da oba udruženja zajednički naprave jedan kodeks ponašanja. Mi smo to zajedno i napisali a sada nam pretstoji rasprava po udruženjima koja će trajati dva meseca. Mi u NUNS-u smo se ozbiljno pripremili. Organizovaćemo razgovore sa našim članstvom od Novog Sada, Subotice do Novog Pazara, Bujanovca, Niša, Čačka... Što se nas tiče, tu nije ništa novo, mi smo se tako ponašali svih ovih godina, ali to je zajednički kodeks UNS-a i NUNS-a. Na svaki od tih razgovora zvaćemo i kolege iz UNS-a. Nakon ta dva meseca taj papir će ponovo ići u OEBS a zatim bi trebalo da se usvoji zajednički kodeks koji će obuhvatati sva pitanja od interesa za ovu profesiju – od zaštite novinara, pravila ponašanja, ponašanja privatnih vlasnika, šta je tajna, šta nije, dostupnost informacija itd. Ovo je prvi pokazatelj nekog približavanja ova dva udruženja ali to ne znači naše ujedinjenje. To su prosto profesionalna merila, profesionalni standardi ponašanja.

U Srbiji se profilisala jedna vrsta novina koje obično nazivamo «žuta štampa». Međutim, mnogi kažu da je primereniji izraz «crna štampa».

- Te novine imaju visoke tiraže pre svega zato što su jeftine, a zatim nastale su po uzoru na tabloide na Zapadu. Ljudi vole da pročitaju kratke vesti, da čuju trač. Međutim, to nisu tabloidi, to su političke novine koje kreiraju javno mnjenje. Ono što je poražavajuće jeste da su pojedini političari počeli da se udvaraju toj vrsti štampe jer ta štampa ima tiraž 120 ili 200 000 i zašto oni ne bi dali intervju «Kuriru» umesto «Danasu». Tu je velika odgovornost političara, ali ja se bojim da oni o tome ne misle, jednostavno kupuju glas više. S druge strane, očigledno je da mi nismo zrelo niti demokratsko društvo. Ne možemo očekivati da će neki od tih listova proći poput nekih novina na Zapadu kad, recimo, direktno objavi laž, klevetu, uvredu. Ti listovi ne samo da plate ogromne kazne, njima i tiraž drastično padne jer čitaoci sami sankcionišu laž. Kod nas je svaki dan «Votergejt» i nikom ništa. Pri svemu tome jasno je da te novine, posebno kada su pokretane, nisu mogle biti na toliko strana, u koloru, a da koštaju samo deset dinara. Jasno je da to neko finansira. Te novine i pokrenute su s ciljem da dezorijentišu, ne da informišu. A kako to već često na tržištu biva, bolju prođu ima jeftinija i lošija roba, a ona skuplja i bolja rezervisana je za neku vrstu elite. I mada danas kod nas svi govore da je sudbina medija u rukama tržišta, ja se ne slažem do kraja s tim. Tržište je i u Engleskoj pa ima BBC, tržište je i u Nemačkoj, Francuskoj, Italiji pa

nemaju ovu «crnu» i «žutu» štampu kao mi.

Srbija ima sasvim dobar Zakon o informisanju, dobar Savet za radiodifuziju, dobar Savet za praćenje medija. Tu je ipak počelo nešto da se menja, nije tačno da se baš ništa nije pomerilo. Samo, ide jako teško i sporo.

Ali, pogrešno ponašanje ne sankcioniše se ni na koji način?

- Nije sasvim tačno. Evo jednog skorašnjeg primera: nedavno je u «Glasu» objavljen oglas čiji sadržaj poziva na nacionalnu i versku mržnju. Radi se o oglasu koji je neko udruženje izbeglica iz Hrvatske dalo povodom otvaranja hrvatske robne kuće na Novom Beogradu. Tu se, pored poziva na bojkot hrvatske robe, govori i o ustaškoj čizmi koja ne sme da stupi na srpsko tlo i slično. Vlasnik «Glasa», gospodin Rodić kaže da to je to uradilo njegovo odeljenje marketinga i da on za taj oglas nije znao. Međutim, to nije odgovor. Mi smo tim povodom izdali saopštenje i pozvali javnog tužioca da reaguje. Kasnije nam se pridružio i Bojan Dimitrijević, ministar trgovine i turizma, što je jako dobro. Dakle, mi u Udruženju ne možemo da sudimo ali možemo da ukažemo javnosti na takve pojave i da prozovemo odgovorne u takvim slučajevima. Nije tačno da se u tržišnoj ekonomiji može raditi šta god ti padne na pamet. I ako bi sad gospodin Rodić, čemu se nadamo, bio primereno kažnjen za takav prekršaj to bi sutra imalo veliki značaj i za druge.

Ko je ubio Čuruviju?

Kakav je, po Vašem mišljenju, odnos medija i pravosuđa u Srbiji?

- Ono što rade takozvani specijalni sudovi danas u Srbiji strašno je težak posao. Ja se tim ljudima divim. S jedne strane, rade izuzetno naporan i društveno odgovoran posao, a s druge strane, napada ih ko kako stigne i kako mu padne na pamet. Mediji su, takođe, tačnije deo njih, pokazali tu veliki stepen neodgovornosti. Pisalo se svašta, donosile se unapred presude, određivali krivci i slično. Međutim od posebne je važnosti dobra saradnja medija i pravosudnih organa u ovoj zemlji. To je ono što ljudima treba da približi istinu o tome šta se događalo. Ja sam veliki pristalica TV prenosa iz sudnica, bar onog završnog dela. Takođe mislim da oba suda treba da izdaju posebna dokumentovana izdanja o toku tih suđenja kako bi to svim zainteresovanim ljudima poslužilo kao dokument. Lično, volela bih da sam mogla da pratim neke od tih procesa.

Istovremeno, moram da podsetim na činjenicu da već godinama ne može da se pokrene postupak za ubistvo našeg kolege Slavka Čuruvije ili uopšte, za brojna politička ubistva koja su se ovde dogodila. Zašto? Jasno je da postoje pritisci političkog kriminalnog podzemlja. Vidljivi su golim okom u nekim slučajevima. Ostaje nam samo da zaista verujemo u onu poznatu da je «pravda spora ali dostižna».

Da li je NUNS pratio izveštavanje medija u Srbiji o Miloševićevoj smrti?

- NUNS je veoma brzo reagovao. Podsetili smo kako kolege, tako i vlasnike medija da ne uzimaju na sebe ulogu da presuđuju. Dan posle Miloševićeve smrti sve novine tog «žuto-crnog» profila već su donele presudu da je Milošević ubijen u Hagu. To nije uloga novinara. Deo redakcija ponašao se primereno, drugi deo nije. Na to je došlo potpuno nesnalazjenje Vlade Srbije koju smatramo dodatno odgovornom za brojne manipulacije koje su se iz dana u dan pojavljivale u našoj štampi. Vlada je dopustila da je ucenjuje SPS, da radikali prave na tome svoju političku promociju. O porodici Milošević i raznim njihovim pismima ne želim da govorim, to je već domen patologije. Međutim, hoću da ukažem na nedopustivu zloupotrebu dece u tom događaju. Ne mislim tu na roditelje, na kraju oni mogu biti i ljudi sa problemima, ali je nedozvoljeno ponašanje jedne političke stranke, SPS-a, kao uostalom i odgovarajućih socijalnih službi koje su morale da reaguju na ovako nedozvoljenu manipulaciju decom.

Celu priču o Miloševićevoj sahrani najbolje je definisao, po običaju, naš ovih dana preminuli kolega, sjajan novinar i čovek koji je umeo da misli, Aleksandar Nenadović. U telefonskom razgovoru nekoliko dana pred smrt on mi je rekao: sahrana Slobodana Miloševića je razgolitila Vladu Srbije i pokazala šta je ona. Nemam šta tu da dodam.

Međutim, imam da dodam nešto o onome što se nije dogodilo posle sahrane bivšeg diktatora. Nijedne novine u Srbiji nisu objavile tekst da je šteta što je Slobodan Milošević umro neosuđen, što nije doživeo da nad njim bude izrečena kazna za ono što je počinio. I to je, valjda, deo suočavanja s prošlošću.

Vera Ninić